

Odrast, za dostojno življenje v okviru planetarnih omejitev

Abstract

Degrowth, a Proposal for a Decent Life within Planetary Limits

The essay presents three degrowth premises that relate the concept of planetary boundaries to the political vision of a decent life for everyone. First, the premise of biophysical limits challenges strategies which require the continuous growth of material and energy usage. The relevance of the premise is amplified by research which shows that certain planetary limits have already been surpassed, thus eroding the reproductive capabilities of ecosystems and decreasing their beneficial impact on society. The author presents the argument of ecological economists, who find the underlying reasons for ecological crises in the universal application of market logic to all goods and services, even when they have fundamentally different characteristics of (re)production. The essay continues by providing a degrowth rejection of the discourse of ecomodernism. Technological solutions are capable of alleviating ecological crises, but cannot resolve them because the crises stem from the inadequate economic relations between nature and society. Secondly, the premise of egalitarian economy can be used to refute a causal link between growth and well-being. By building on the first premise, the author shows that biophysical limits impose a constraint on the material preconditions of well-being. The author holds that social equality is more important for well-being than growth or material abundance. Also, temporal analyses of social inequality show that economic growth in developed countries since the neoliberal turn has coincided with growing inequality and stagnation of well-being for the majority of people. Finally, the premise of holistic economics emphasizes the crucial roles of reproductive work and reproductive ecological services, which are commonly overlooked by the existing economic system due to its strict focus on monetary exchange. The author argues that the creation of paid services often coincides with the destruction and exploitation of the reproductive part of the economy. A holistic analysis of benefits and expenses therefore casts further doubt on the causality between growth and well-being.

Keywords: degrowth, biophysical limits, ecological crisis, climate change, social inequality, reproductive work, ecological services.

Aljoša Slameršak is a climate scientist and environmental economist, currently working as a PhD candidate in Environmental Science and Technology at ICTA, Barcelona with a focus on degrowth and climate change. Prior to his doctoral studies, Aljoša worked as research assistant at the Max Planck Institute for Biogeochemistry in Jena and as a teaching assistant at the Wageningen University. His main research interests include social transformations, climate change, and climate justice. (aljosa.slamersak@uab.cat)

Povzetek

V prispevku predstavimo tri osrednje teze odrasti, ki povezujejo koncept planetarnih biofizikalnih omejitev in politično vizijo dostojnega življenja za vse. V tezi o biofizikalnih omejitvah družbeno-ekonomskega sistema kritiziramo prepričanje o nadaljnjih zmožnostih rasti uporabe materialov in energije. Študije dokazujejo, da smo nekatere omejitve že presegle, s čimer dolgoročno omejujemo reprodukcijske zmožnosti naravnih sistemov in obseg njihovih družbeno koristnih storitev. Predstavimo argument ekoloških ekonomistov, ki izhodiščni razlog za ekološke krize vidijo v neustreznosti posplošitve tržnih odnosov na kvalitativno različne dobrine, kot so naravni viri, delo in kapital. Nadalje predstavimo odgovor odrasti na diskurz ekomodernizma. Tehnološke rešitve lahko zgolj omilijo ekološke probleme, ne morejo pa razrešiti ekoloških kriz, saj le-te izhajajo iz neustreznih ekonomskih razmerij med naravnim in družbenim. V tezi o egalitarni ekonomiji nato zavrnemo povezavo med blaginjo in rastjo. Izhajajoč iz prve teze pokažemo, da biofizikalne omejitve zaradi nujne po omejeni porabi materialov in energije zamejujejo materialne predpogoje za blaginjo. Opozorimo, da je za blaginjo družbena enakost pomembnejša kot rast in materialno izobilje. Sklicujoč se na raziskave o časovnem poteku neenakosti v razvitih državah nato pokažemo, da gospodarska rast od neoliberalnega obrata sovпада s povečevanjem neenakosti in stagniranjem blaginje za večino prebivalstva v razvitih državah. V tezi o celoviti obravnavi ekonomije predstavimo ključno vlogo reproduktivnega dela in reproduktivnih naravnih storitev, ki jih ekonomski sistem, osredinjen na denarno izmenjavo, spregleda. Podamo argument, da ustvarjanje plačljivih koristi pogosto sovпада z uničevanjem in izkoriščanjem koristi reproduktivnega dela ekonomije. Celostna analiza koristi in stroškov tako postavlja v negotovost povezavo med blaginjo in rastjo, saj rast v veliki meri temelji na stroških reproduktivne ekonomije.

Ključne besede: odrast, biofizikalne omejitve, ekološke krize, podnebne spremembe, družbena neenakost, reproduktivno delo, reproduktivne naravne storitve

Aljoša Slameršak je meteorolog in okoljski ekonomist. Trenutno je zaposlen kot doktorski raziskovalec programa Okoljske znanosti in tehnologije na Institutu ICTA v Barceloni. Pred doktorskim študijem je deloval kot raziskovalec na biogeokemičnem inštitutu Max Planck v Jeni in kot asistent na Univerzi v Wageningenu. Njegovi osrednji raziskovalni interesi so družbene transformacije, podnebne spremembe in teme podnebne pravičnosti. (aljoša.slamersak@uab.cat)

»Raje govorim o nemogočem, saj že predobro poznamo, kar je mogoče.«

S. R.

Zgodovina koncepta omejitev

Izhodišče odrasti je teza, da živimo na planetu omejenih virov z omejeno zmožnostjo reprodukcije. Če družbeno-ekonomskega delovanja ne bomo prilagodili planetarnim omejitvam, bomo sčasoma destabilizirali naravne sisteme, kar bo vodilo v uničujoče povratne učinke na družbeno reprodukcijo. Ta teza sicer ni presenetljivo nova, saj so jo, izhajajoč iz različnih okoliščin, po svoje obravnavali že številni vplivni raziskovalci. Omenimo zgolj Nicholasa Georgesca-Roegen (1993), ki je v šestdesetih letih 20. stoletja protislovja neomejene rasti ekonomije dokazoval z biofizikalno analizo ekonomskih procesov, in Johna Stuarta Milla (glej Mill, 1862), ki je že v devetnajstem stoletju govoril o tem, da je življenje v okviru planetarnih omejitev priložnost za razvoj moralnih vrlin humanizma. Kljub temu vse do sedemdesetih let dvajsetega stoletja koncept omejitev v politični ekonomiji ne zavzema vidnega mesta. Pri tedanjem obsegu izrabe virov se meje rasti, če sploh obstajajo, zdijo kot abstrakten problem, ki ga lahko odložimo v daljno prihodnost.

Leta 1972 je skupina okoljskih znanstvenikov s Tehnološkega inštituta Massachusetts (MIT) objavila poročilo *Meje rasti* (glej Meadows in dr., 1972). V poročilu ugotavljajo, da bomo ob nadaljnji rasti izrabe naravnih virov prej kot v stoletju presegli nosilne zmogljivosti planeta, čemur sledi razpad podpornih ekosistemov, ključnih za družbeno in ekonomsko reprodukcijo. To je čas množičnih medijev, ki novice o večjih okoljskih katastrofah ponesejo v svet. Pojavijo se prva opozorila o obstoju globalnega segrevanja, v ospredju je predvsem strah pred množičnim izumrtjem vrst (t. i. *Silent Spring* oz. Nema pomlad; glej Carson, 1972). Radikalnost teze je sprožila ostre odzive kolegov, ki so zavračali pesimizem avtorjev ter apelirali na človeško inovativnost in sposobnost prilagajanja. Kljub zavračanju poročila v prevladujočih javnih diskurzih pa se je koncept meja rasti dokončno vrisal na zemljevid politične ekologije.

Sledi štirideset let modela nebrzdane rasti, v katerih se napovedi poročila v veliki meri potrdijo (glej Turner, 2008). Leta 2009 je skupina znanstvenikov analizirala globalno stanje okolja po kriteriju devetih planetarnih omejitev (glej Rockström in dr., 2009) in sklenila, da presegamo vzdržno obremenitev biogeokemičnega kroženja in izgube biotske raznovrstnosti, obenem pa smo na meji nevarnih podnebnih sprememb, zakisanja oceanov in netrajnostne izrabe tal in gozdov. Da meje ne le obstajajo, temveč so že presežene, dokazuje niz nepovratnih sprememb naravnih ekosistemov, katerih posledice spodkopavajo možnosti za dostojno življenje (glej O'Neill in dr., 2018).

Odrast se je kot nov miselni okvir pojavila ob robu tridesetletne dediščine polomov prevladujočih diskurzov trajnostnega razvoja. Cilj odrasti je preseči (zgolj) akademsko raven kritične refleksije netrajnostnih modelov družbenega razvoja. Ustrezni temelji kritike za to so bili postavljeni že v drugi polovici dvajsetega stoletja. Zagovorniki odrasti si tako zadajo cilj doseči večdimenzionalno družbeno transformacijo, ki bi integrirala družbeno teorijo, politični aktivizem ter razvoj družbenih praks trajnostnega in dostojnega življenja. Pri tem omenimo, da teoretski okvir odrasti izhaja in se prepleta z okviri ekološke ekonomije (*ecological economics*) in radikalne politične ekologije, katerih lastna področja proučevanja so sicer ožja in bolj zamejena.

Prelom z ortodokсно okoljsko ekonomijo

Osrednji izziv odrasti je razrešitev protislovja med dostojnim življenjem za vse in ohranjanjem okolja. Tega izziva se loteva iz dveh zornih kotov. Prvič, z analizo, v kolikšnem obsegu družbeno-ekonomske prakse, temelječe na uničevanju okolja, sploh pozitivno učinkujejo na blaginjo. Drugič, s prepraševanjem, v kolikšni meri je obstoj protislovja pogojen s produkcijskim načinom in družbenimi odnosi in v kolikšni meri je že izvorno zaznamovan z biofizikalnimi omejitvami učinkovite proizvodnje in alokacije dobrin. Preden predstavimo (parcialne) odgovore odrasti

na omenjeni vprašanji, pogledjmo, kako se odrast razlikuje od prevladujočih okoljskih diskurzov. Zagovorniki odrasti menijo, da moramo za trajnostno in dostojno življenje ustrezno razumeti součinkovanje med družbenimi in naravnimi sistemi. Pri tem zavračajo tako ontološke okvire, ki začrtajo ostro razmejitev med okoljem in družbo, kar je značilno za antropocentrizem večine okoljskih diskurzov, kot tudi tiste, ki eno reducirajo na drugo, kot je denimo diskurz globoke ekologije.

Do ločitve med okoljskimi in ekološkimi ekonomisti torej pride pri opredelitvi narave, njene družbene funkcije in medsebojne pogojenosti med naravnim in družbenim. Okoljski ekonomisti naravo obravnavajo kot ekonomske vire (naravni viri), ki so ključni za ekonomsko (re)produkcijo. Razmerja med naravnimi in preostalimi viri so določena z njihovimi cenami, ki so odsev družbenega povpraševanja in produktivnih zmoglosti. Okoljsko škodo razlagajo s konceptom negativnih eksternalij. Negativne eksternalije zaobjemajo vse negativne učinke na blaginjo, ki so v obstoječih, tržnih razmerjih zanemarjeni. Po njihovem prepričanju negativne eksternalije nastanejo zaradi prenizkih cen naravnih virov, ki so posledica spregledanih stroškov onesnaževanja in izkoriščanja virov, do katerih je omogočen prost in brezplačen dostop. Okoljski ekonomisti za problem negativnih eksternalij predlagajo dve rešitvi: komodifikacijo vseh naravnih virov in storitev ter regulacijo izrabe in dostopa do virov (Perman in dr., 2003). Komodifikacija pomeni, da morajo vsi naravni viri in storitve, denimo dostop do zraka ali uporaba oceanov, postati plačljivi. Oba pristopa v privzetih idealnih razmerah izničila negativne eksternalije bodisi z dvigom cen bodisi z regulirano omejitvijo porabe, s čimer se povpraševanje zmanjša na optimalno tržno raven. Ta po odpravi eksternalij sovpada z optimalno družbeno ravno.

Nasprotno ekološki ekonomisti menijo, da je izhodiščni razlog za ekološko krizo redukcija narave na tržne naravne dobrine, ki so obravnavane kot eden od produktivnih dejavnikov ekonomije. S tem, ko naravne vire komodificiramo v dobrine, ki jih lahko prosto izmenjujemo s preostalimi dobrinami na trgu, po mnenju ekoloških ekonomistov naredimo napako, saj kot zamenljive obravnavamo produkte z bistveno različnimi lastnostmi in reproduktivnimi potrebami (glej Koch, 2015). Cena tone svežih lososov je denimo lahko enaka ceni dirkalnega avtomobila, vendar zadovoljitev temeljne potrebe po hrani težko kvalitativno primerjamo z avtomobilističnimi užitki. In naprej, določen obseg ulova rib je neposredno pogojen z velikostjo ribje populacije, ki za svojo reprodukcijo potrebuje zadostno količino hranil, ustrezno temperaturo, čistost oceana ipd. Če ulov rib za dlje časa presega reproduktivno stopnjo populacije, pride do njenega drastičnega upada, kar se pozna tudi na prihodnjem ulovu. Ekološki reprodukcijski cikel je bistveno drugačen od industrijskega produktivnega cikla dobrin, saj je prvi podrejen biofizikalnim zakonitostim, drugi pa je odvisen predvsem od tehnologije in družbenih razmerij med proizvajalci. Čeprav naravne in preostale dobrine ter storitve niso izpostavljene enakim omejitvam, na trgu nastopajo kot ekvivalenti naravnim virom. S tem ko kvalitativno različne dobrine enačimo prek mehanizma cene,

dopuščamo možnosti za tržno alokacijo, ki vodijo v naglo in nepovratno izčrpanje omejenih naravnih virov. V primerih visokega povpraševanja lahko denimo popoln izlov določene vrste rib sovпада s tržnim optimumom, kar pa po mnenju ekoloških ekonomistov ne pomeni družbenega optimuma. Ta pri ribah sovпада z njihovo maksimalno reprodukcijo.

Iz ontološkega preloma sledita različni ekonomski metodologiji za razumevanje razmerij med naravnim in družbeno-ekonomskim (epistemološki prelom). Kot smo že videli, okoljski ekonomisti naravne dobrine in storitve posplošijo z ovrednotenjem na trgu. Po drugi strani ekološki ekonomisti tržnemu mehanizmu odrekajo primat v produkciji in distribuciji dobrin. To ne pomeni, da trg zavračajo *per se*. Trg je lahko učinkovit alokacijski mehanizem, vendar je problematičen, če sta proizvodnja in alokacija določeni prek arbitrarnega mehanizma cene. To še posebej velja, če so tržni odnosi preslikava neenakih možnosti in asimetrije moči med akterji. Za trajnostno transformacijo potrebujemo umestitev ekonomije v kontekst omejitve porabe materialov, naravnih virov in energije. Zato ekološki ekonomisti predlagajo metodo družbenega metabolizma (Martinez-Alier in dr., 2010), ki bilanci tržnih izmenjav doda še bilanco izmenjav energije in snovi med družbo in okoljem. Po metodologiji se od okoljskih ekonomistov razlikujejo v prepričanju, da naravnega ne moremo reducirati na njegovo družbeno funkcijo. Družbeni sistemi, predvsem ekonomija, so izpostavljeni biofizikalnim omejitvam. Iz tega sledi sklep, da je tudi obseg družbene produkcije in storitev temeljno pogojen z biofizikalnimi omejitvami okolja. Kmetijstvo je omejeno s stabilnostjo podnebja in ustreznimi vremenskimi razmerami. Industrija je omejena z razpoložljivostjo surovin in zmožnostjo pridobivanja energije za preoblikovanje surovin v blaga. Zato ekološki ekonomisti glede protislovja med dostojnim življenjem in ohranjanjem okolja sklenejo, da imajo biofizikalne omejitve primat nad družbenimi. Medtem ko družbeno-politično zasnovano družbe, vrednote in prakse lahko prilagajamo, realnosti biofizikalnih zakonitosti pač ne moremo. Iz tega sledi poziv k omejitvi družbenega metabolizma, saj lahko določeno raven družbene blaginje dosežemo in jo nato ohranjamo zgolj ob temeljnem pogoju ohranjanja nosilnih zmogljivosti naravnega okolja.

Odrast in ekomodernizem

Najbolj aktualen izziv odrasti je diskurz, ki se v izhodišču strinja z obstojem planetarnih omejitev, vendar iz tega ne sklene, da je treba omejiti obseg družbeno-ekonomskega delovanja. Ekomodernisti priznavajo (glej Asafu-Adjaye in dr., 2015), da zgodovina kaže jasno povezavo med rastjo obsega ekonomije in degradacijo okolja, vendar optimistično dodajajo, da je z inovacijami, implementacijo okolju prijaznih tehnologij in optimizacijo družbene organizacije to povezavo mogoče razbiti.

Zagovorniki odrasti opozarjajo, da ekomodernisti problem omejitev omejujejo na tehnološki problem. Ta poenostavitev je neustrezna, saj krši načelo previdnosti, po katerem imajo pri premagovanju problemov z velikimi tveganji negativnih učinkov prednost zanesljive rešitve. Ekomodernisti domnevajo, da je obstoj tehnologij ustrezna družbena transformacija že več kot trideset let, kljub temu pa v tem času ni bilo bistvene omilitve pritiskov na okolje, do katerih prihaja zaradi rastočega družbenega metabolizma. Potrebne tehnološke prilagoditve, da bi v prihodnjih desetletjih ostali v okviru planetarnih omejitev, za več kot trikrat presegajo najuspešnejše zgodovinske izboljšave v učinkoviti rabe energije in materialov (glej Jackson, 2009). Soočeni z dvomljivostjo zmožnosti transformacije z obstoječimi tehnologijami ekomodernisti v zadnjem desetletju vse pogosteje rešitev vidijo v hipotetičnih scenarijih geoinženirstva, ki temeljijo na netestiranih zasnovah tehničnih rešitev, ki predvidevajo megalomanske posege v okolje (Anderson in Peters, 2016).

Zagovorniki odrasti so kritični do vere v tehnologijo, ki namesto prepraševanja družbeno-ekonomskega konteksta ekoloških problemov išče čudežno *deus ex machino*, poskuša pretentati trdo realnost fizikalnih zakonitosti. Ekomodernizem je treba prepoznati kot distopijo, ki z imaginarnimi rešitvami upravičuje prelaganje ukrepov v prihodnost, kar krepi inercijo obstoječega, destruktivnega družbeno-ekonomskega modela. Zavest o tem je začela pronicati tudi v medije (glej na primer Hickel, 2017).

Poleg trajnostne transformacije razmerij med okoljem in družbo odrast zagovarja radikalno preoblikovanje družbenih odnosov, iz odnosov asimetričnih moči in neenakih možnosti v odnose enakosti in mednarodne ter medgeneracijske pravičnosti, pri čemer argumentu negativnih ekoloških učinkov doda še argument o osiromašenju družbenih potencialov zaradi obsedenosti z gospodarsko rastjo.

Rast kot predpogoj za blaginjo?

Instrumentalizirana rast obsega ekonomije je problematična, ker temelji na predpostavki, da je družbena blaginja pogojena z rastjo obsega ekonomije. Gospodarska rast pomeni, da smo v dotičnem letu ustvarili več vrednosti kot v preteklem, medtem ko ničesar ne pove o porazdelitvi te vrednosti. Analiza rasti dohodkov v ZDA od osemdesetih let dvajsetega stoletja naprej pokaže, da se po neoliberalnem obratu gospodarska rast preliva skoraj izključno v žepe najbogatejših, medtem ko plače delavskega razreda stagnirajo (glej Piketty in Saez, 2006; 2014). Rast torej ne pomeni nujno večje dostopnosti do dobrin in storitev, niti ne zmanjšuje neenakosti. Nasprotno, rast od osemdesetih let naprej pravzaprav sovpada s koncentracijo ustvarjene vrednosti v rokah najvišjega razreda, proces, ki ne samo reproducira, temveč zaostruje neenakosti. Odrast v nasprotju s konvencionalnimi, produktivističnimi ekonomskimi šolami, kamor spadajo tako

klasična kot tudi neoklasična, keynesianska in realsocialistična ekonomija, dostojnega življenja ne razume kot dolgoročni cilj, za dosego katerega nujno potrebujemo rast; za odrast je dostojno življenje izhodiščni predpogoj pravične ekonomije. Za zagovornike odrasti je odpovedovanje pogojem za dostojno življenje v 21. stoletju, v imenu neke nedefinirane opredelitve izobilja, ki je odložena v daljno prihodnost, nepotrebno, zavajajoče in neizvedljivo. Nepotrebno, ker človeštvo že zdaj ustvari dovolj presežka za dostojno življenje vseh (glej Friends of the Earth, 2018). Zavajajoče, ker se točka ciljne blaginje v vsakem obdobju prestavi naprej v prihodnost. Neizvedljivo zaradi biofizikalnih planetarnih omejitev. Kraj in čas za dostojno življenje enakih možnosti sta po mnenju zagovornikov odrasti tukaj in zdaj. Pri tej premisi ne zapadejo v relativistično pojmovanje blaginje in pomanjkanja, temveč se sklicujejo na empirične raziskave o šibkosti povezave med blaginjo in bruto družbenim proizvodom; tako imenovani Easterlinov paradoks (glej Easterlin in dr., 2010) namreč pokaže, da rast obsega ekonomije sama po sebi ne prinaša večjega zadovoljstva, saj je za blaginjo bolj kot rast ključna enakost distribucije ustvarjenega bogastva.

Skrita vloga reproduktivnega dela ekonomije

Naslednja kritika rasti se nanaša na njeno povezovanje s čedalje večjim obsegom ustvarjenih dobrin in koristi. Ta domala samoumevna predpostavka je v obstoječih ekonomskih razmerjih zavajajoča, saj rast izbranih dobrin in koristi, na katere smo pozorni, pogosto temelji na izkoriščanju in uničenju drugih, spregledanih dobrin in koristi (glej Gibson-Graham, 2006). Problem izhaja iz uveljavljene računovodske definicije ekonomskih dejavnosti, ki ekonomijo enači s celotnim obsegom plačljivih ekonomskih dejavnosti. Ker za velik delež storitev in dobrin, ki jih uživamo, ne plačujemo stroškov, zgolj plačljivi del ekonomije ne pokaže celostne slike o organizaciji družbene reprodukcije in stanja blaginje (glej Dietz in O'Neill, 2013). Z neplačanimi ekonomskimi dejavnostmi govorimo o reproduktivnem delu v gospodinjstvu, prostovoljnem delu in storitvah ekosistemov, ki nam zagotavljajo rodovitno prst, oskrbo s pitno vodo in obnovljive vire energije (glej O'Neill, 2014: 104). Poleg tega, da ključno pripomorejo k družbeni blaginji, so obenem tudi temelj za tako imenovano realno ekonomijo, ki jo opredeljuje denarna izmenjava. Ti neplačani ekonomski odnosi so v uradnih statistikah gospodarske rasti prezrti, saj se zaradi odsotnosti denarne izmenjave neposredno ne pokažejo v izmerjenem bruto domačem proizvodu. Feministični ekonomisti opozarjajo, da se zapostavljenost neplačanega, reproduktivnega dela in storitev ne dogaja zgolj na simbolni ravni (glej D'Alisa in Cattaneo, 2013). Le-to v ekonomskem pogledu pogosto sploh ni prepoznano kot delo, temveč ima status samoumevnih aktivnosti, ki izhajajo iz »naravnih dolžnosti« oziroma funkcij ponižnih akterjev. In naprej, s tem ko plačljive ekonomske dejavnosti privzamejo primat v ekonomskih razmerjih,

povečamo privlačnost razmerij, ki tržne vrednosti ustvarjajo z izrabo neplačane reprodukcije. Takšna hierarhija ekonomskih razmerij je plenilska in neenaka, saj ustvarja plačljive koristi za družbeno močnejše s prelaganjem neplačanih stroškov (*cost-shifting*; glej Demaria, 2010) na družbeno šibkejše akterje in okolje.

Da ne gre za robne primere izkoriščevalskih praks, temveč za splošno delovanje globalne ekonomije, prepoznamo iz trendov čedalje večje diverzifikacije proizvodnih procesov med razvitimi državami in državami v razvoju. Medtem ko se razvite države usmerjajo v visokotehnološke procese inženirske zasnove, marketinga in distribucije, države v razvoju prevzemajo delovno, energijsko in materialno intenzivne procese. V indijskem pristanišču Alang na tisoče delavcev za manj kot dva evra na dan sodeluje pri razgradnji odpisanih ladij iz vsega sveta (glej Demaria, 2010). Razgradnjo jeklenih konstrukcij večinoma opravljajo z lastnimi rokami, pri čemer si pomagajo z macolami in gorilniki. Pri tem so izpostavljeni nevarnim odpadnim materialom, kot so azbest, svinec in poliklorirani bifenili, ki jih po ločitvi od jekla po navadi sprostijo v morje. Razgradnja ladij je kot zadnji del življenjskega cikla ladjedelništva proces ustvarjanja vrednosti, ki za seboj pusti pravo okoljsko opustošenje in pohablja delavce, kar pa v razvitih državah kot centrih ekonomskega povpraševanja ostane nevidno. Če bi v državah v razvoju upoštevali okoljske standarde in delavske pravice tako kot na Zahodu, bi dvignili stroške proizvodnje in posledično znižali ali celo povsem odpravili rast.

Povezovanje rasti z ustvarjanjem blaginje in koristi je torej zavajajoče, saj sovпада z uničevanjem in izkoriščanjem v drugih geografijah in delih ekonomskega sistema, ki jih z osredinjanjem na realno ekonomijo spregledamo. Podobno kot je denimo španski imperij svojo zlato dobo rasti utemeljil na izkoriščanju zavojevanih kolonij v Latinski Ameriki, rast v obstoječi ekonomiji čezmerno ustvarjamo z izkoriščanjem brezplačnega reproduktivnega dela in reproduktivnih storitev ekosistemov, ki nam služijo kot pripravna odlagališča odpadkov. Celovita opredelitev ekonomije, ki zaobjema tudi neplačane storitve in vire, tako postavlja vprašanje, v kolikšni meri je obstoječi model rasti dejansko mogoče povezovati s civilizacijskim napredkom. Odrast poudarja, da po ustreznejši metodologiji, ki zaobjema družbeni metabolizem vseh ravni ekonomije, rast ni (več) pogoj in sredstvo za družbeno blaginjo.

Sklep

V eseju smo predstavili zgodovinski kontekst odrasti in na kratko povzeli osrednje teze tega miselnega okvira. V času, ki so ga zaznamovale svetovna gospodarska kriza in premnoge ekološke katastrofe, bi pričakovali, da bodo teze odrasti odmevale v javni razpravi, ali pa bile vsaj temeljito obravnavane v akademskih krogih. Očitno je namreč, da obstoječa integracija okoljskih politik in ekonomije ni sposobna odgovoriti na največje izzive 21. stoletja, kot so podnebne spremem-

be, onesnaževanje z mikroplastiko in izguba biotske raznovrstnosti. Namesto tega zagovorniki odrasti le stežka polemizirajo z drugimi okoljskimi diskurzi, saj so s strani (ostalih) intelektualcev pogosto deležni diskreditacij in zavračanja z argumenti slamnatega moža. Iz teh intervencij je jasno, da si »kritiki« bodisi niso prebrali izhodiščnih tez bodisi celoten miselni okvir zavračajo s sklicevanjem na politično realnost. Ker s komentarji kritikov, ki niso pripravljeni na argumentiran dialog, ni mogoče polemizirati, bomo odgovorili zgolj na ugovor iz politične realnosti.

Sklicevati se na politično realnost pomeni, da nasprotnikovim argumentom (pogosto na pokroviteljski način) priznavaš določeno težo, vendar jih zavrneš, ker sklepi, ki iz njih sledijo, niso skladni s tvojo presojo o mogočih političnih strategijah v prihodnosti. Poudarimo, da je argument politične realnosti povsem dopusten, če premiso razvijemo z analizami političnih akterjev in transformacijskih procesov. Če naredimo takšno analizo, nedvomno najdemo precej neskladnosti med obstoječo družbeno-ekonomsko paradigmo in odrastjo, zato je skeptičnost do odrasti razumljiva. Kljub temu menim, da odrasti z argumentom politične realnosti ne moremo odpisati. Iz teze o biofizikalnih omejitvah namreč sledi, da je družbeno-politična realnost primarno omejena s planetarnim stanjem okolja. Ob katastrofalnih podnebnih spremembah bodo možnosti za civilizacijski razvoj denimo bistveno bolj omejene kot ob stabilnem podnebjju. Zato moramo presoje o političnih realnostih v izhodišču umestiti v biofizikalni kontekst naglo pojemajočih reproduktivnih okoljskih zmoglosti. V nasprotnem primeru z izhodiščnim sklicevanjem na politično realnost prej preprašujemo realnost fizike ekoloških katastrof kot pa obstoječo družbeno-ekonomsko paradigmo, kar pa je očitna epistemološka zmeta.

Literatura

- ANDERSON, KEVIN IN GLEN PETERS (2016): The Trouble with Negative Emissions. *Science* 354(6309): 182–183.
- ASAFU-ADJAYE, JOHN IN DRUGI (2015): *An Ecomodernist Manifesto*. Dostopno na: <http://www.ecomodernism.org/s/An-Ecomodernist-Manifesto.pdf> (27. avgust 2018).
- CARSON, RACHEL (1972): *Nema pomlad*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- D'ALISA, GIACOMO IN CLAUDIO CATTANEO (2013): Household Work and Energy Consumption: A Degrowth Perspective. Catalonia's Case Study. *Journal of Cleaner Production* 38: 71–79.
- DEMARIA, FEDERICO (2010): Shipbreaking at Alang–Sosiya (India): An Ecological Distribution Conflict. *Ecological economics* 70(2): 250–260.
- DIETZ, ROB IN DAN O'NEILL (2013): *Enough is Enough: Building a Sustainable Economy in a World of Finite Resources*. Abingdon: Routledge.
- EASTERLIN, RICHARD A., LAURA ANGELESCU MCVEY, MALGORZATA SWITEK, ONNICHA SAWANGFA IN JACQUELINE SMITH ZWEIG (2010): The Happiness–Income Paradox Revisited. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 107(52): 22463–22468.

- FRIENDS OF THE EARTH (2018): *Sufficiency, Moving Beyond the Gospel of Eco-efficiency*. Dostopno na: http://www.foeeurope.org/sites/default/files/resource_use/2018/foee_sufficiency_booklet.pdf (3. september 2018).
- GEORGESCU-ROEGEN, NICHOLAS (1993): The Entropy Law and the Economic Problem. V *Valuing the Earth: Economics, Ecology, Ethics*, H. Daly in K. N. Townsend (ur.), 75–88. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- GIBSON-GRAHAM, JULIE AND KATHERINE (2006): *A Postcapitalist Politics*. University of Minnesota Press.
- HICKEL, JASON (2017): The Paris Climate Deal Won't Save Us – Our Future Depends on De-growth. *The Guardian*, 3. julij. Dostopno na: <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2017/jul/03/paris-climate-deal-wont-work-our-future-depends-degrowth> (25. junij 2018).
- JACKSON, TIM (2009): *Prosperity without Growth: Economics for a Finite Planet*. Abingdon: Routledge.
- KOCH, MAX (2015): Climate Change, Capitalism and Degrowth Trajectories to a Global Steady-State Economy. *International Critical Thought* 5(4): 439–452.
- MARTINEZ-ALIER, JOAN, GIORGOS KALLIS, SANDRA VEUTHEY, MARIANA WALTER IN LEAH TEMPER (2010): Social Metabolism, Ecological Distribution Conflicts, and Valuation Languages. *Ecological Economics* 70(2): 153–158.
- MEADOWS, DONELLA H., DENNIS L. MEADOWS, JØRGEN RANDERS IN WILLIAM W. BEHRENS III. (1972): *The Limits to Growth: A Report to the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. Washington: Potomac Associates.
- MILL, JOHN STUART (1862): *Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy; in Two Volumes. Vol. 2*. London: Longmans, Green, Reader and Dyer.
- O'NEILL, DANIEL W. (2014). Gross Domestic Product. V *Degrowth: A Vocabulary for a New Era*, G. D'Alisa, F. Demaria in G. Kallis (ur.), 103–106. London: Routledge.
- O'NEILL, DANIEL W., ANDREW L. FANNING, WILLIAM F. LAMB IN JULIA K. STEINBERGER (2018): A Good Life for all within Planetary Boundaries. *Nature Sustainability* 1(2): 88–95. Dostopno na: <https://www.nature.com/articles/s41893-018-0021-4.pdf> (25. junij 2018).
- PERMAN, ROGER IN DRUGI (2003): *Natural Resource and Environmental Economics*. Pearson Education.
- PIKETTY, THOMAS IN EMMANUEL SAEZ (2006): The Evolution of Top Incomes: A Historical and International Perspective. *The American Economic Review* 96(2): 200–205.
- PIKETTY, THOMAS IN EMMANUEL SAEZ (2014): Inequality in the Long Run. *Science* 344(6186): 838–843.
- ROCKSTRÖM, JOHAN IN DRUGI (2009): Planetary Boundaries: Exploring the Safe Operating Space for Humanity. *Ecology and Society* 14(2). Dostopno na: <https://www.ecologyandsociety.org/vol14/iss2/art32/> (25. junij 2018).
- TURNER, GRAHAM, M. (2008): A Comparison of *The Limits to Growth* with 30 Years of Reality. *Global Environmental Change* 18(3): 397–411.